

Willem van Brabant en Owain ap Cadwgan.

In een tweetal bijdragen van de hand van Prof. G. G. Dept en Prof. Paul de Keyser is in dit tijdschrift eindelijk een begin gemaakt met de wetenschappelijke bestudering van de oude Vlaamsche kolonie in Pembrokeshire (Zuid-Wales). Het onderwerp van de hier volgende bladzijden is een hoofdstuk uit de vroegste geschiedenis van deze belangwekkende nederzettingen.

Een woord over de bronnen moge voorafgaan. Zooals reeds uit de studie van Prof. Dept blijkt, beschikken wij niet over aantekeningen, afkomstig van de kolonisten zelf, en beperken de berichten bij de Vlaamsche schrijvers in het moederland zich tot één onoorspronkelijke mededeeling uit de 15e eeuw (1). Van veel grooter waarde zijn de schaarsche, doch betrekkelijk betrouwbare gegevens bij de Engelsche kroniekschrijvers (vooral Guillelmus van Malmesbury en Florentius van Worcester), waaraan in het bovenbedoelde artikel beslissende beteekenis wordt toegekend. Onze hoofdbron wordt echter gevormd door de inheemsche teksten, en daarvan natuurlijk vooral door de kronieken (2). Hieronder komen allereerst in aanmerking de *Annales Cambriae* (beter : de voortzetting van de *A. C.*, ons over-

(1) *Annales*, LXXIV, bl. 22, n. 9.

(2) Ik volg hier het zeer duidelijke overzicht van *The Welsh chronicles*, dat de beste autoriteit op het gebied van de geschiedenis van Wales, Prof. John Edward Lloyd, Bangor, gegeven heeft in de *Proceedings of the British Academy*, XIV (1928), bl. 369 vlgg. In dit artikel baseer ik mij, behalve op de bronnen, voornamelijk op het standaardwerk van dezen geleerde, *A history of Wales*, 2 dln., 2^e ed. Londen 1912, in het bijzonder bl. 411-425.

geleverd in een tweetal hss., welke de geschiedenis van Wales (1) tot 1286, resp. 1288 vervolgen (2). Een hiermee nauw verwante, doch veel uitvoeriger en klaarblijkelijk eveneens Latijnsche versie was de basis voor een uit andere bronnen aangevulde Kymrische kloosterkroniek, welke aanvankelijk te St. David's, vanaf omstreeks 1100 tot 1175 te Llanbadarn, en vervolgens te Strata Florida werd bijgehouden.

De overgeleverde hss. van deze kroniek vallen in een drietal families uiteen. De tekst van de eerste en tweede daarvan staat bekend als *Brut y Tymysogion* ("Vorstenkroniek") en wordt vertegenwoordigd door 7, resp. 4 hss., waarvan er 4 geheel of in hun varianten gedrukt zijn (3). De derde familie bevat een jongere versie van

(1) Een korte toelichting op de hier gebezigde terminologie is wel niet overbodig. De inheemsche namen voor land en volk zijn *Cymru*, resp. *Cymro* (meervoud *Cymry*): het hierbij hoorende adjectief is *Cymreig* (voor de taal *Cymraeg*) — *c* hierbij als *k* uit te spreken. Het beste zou zijn onze termen van de gelatinizeerde vormen, *Cambria* en *Cambrensis*, *-es*, af te leiden, te meer omdat reeds de oude geografen, b. v. de schrijver van het Amsterdamsche *Caert-Thresoor* van 1598, van *Cambrië* en *Cambrisch* spraken, en *cambrium* ook in de geologische nomenclatuur gebruikelijk is. Om echter den chaotischen overvloed van gangbare vormen niet nog te vergrooten, houd ik mij aan de huidige Engelsche namen: *Wales* (dat trouwens reeds bij Maerlant, *Merlijn*, vs. 7346, rijnend op *betales*, en bij Van Velthem, *Voortz. Sp. Hist.*, III, vs. 2015, voorkomt) en *Welshman*, *-men*. Als adjectief is *Kymrisch* evenwel in ons wetenschappelijk spraakgebruik reeds voldoende ingeburgerd.

(2) Niet zeer bevredigend uitgegeven door John Williams ab Ithel, in de *Rolls Series*, Londen, 1860.

(3) Gewoonlijk bedient men zich van een allerminst feilloozen tekst, naar 3 hss. van deze families en vergezeld van een Engelsche vertaling uitgegeven eveneens door Ab Ithel in de *Rolls Series*, Londen, 1860. Andere uitgaven, evenwel zonder vertaling, van de versie in het beroemdste van deze hss. vindt men in het groote corpus van Kymrische M. E.-sche litteratuur, de *Myoyrian Archaeology of Wales* (2^e ed., Denbigh 1870, bl. 602-651), en in *The text of the Bruts from the Red Book of Hergest*, ed. Rhys en Evans, Oxford, 1890, bl. 257-384. (De beste editie, hier gevolgd). Een opgave van de belangrijkste varianten in de bron van dit laatste hs., *Mostyn MS. 116*, dankt men eveneens aan Evans (*Report on mss. in the Welsh language*, I, Londen, 1898, bl. 57-62).

deze *Br. T.*, waarin gegevens van andere herkomst verwerkt zijn, en is vertegenwoordigd door 3 hss., waarvan één geheel gedrukt is (1). Gewoonlijk wordt deze aangeduid als *Brut y Saeson* ("kroniek der Saksen = Engelschen"); een betere naam is *Brut Brenhinedd y Saeson* ("kroniek van de koningen der S."). Voor het oogenblik interesseert ons van de *Br. T.* en *Br. S.* slechts de periode 1100-1116, welke dus op het Llanbadarn-stadium van de verloren Latijnsche bron teruggaat. Dit gedeelte is het werk van een kloostergeleerde, die in de Normandische overheersching berust en zijn geringe sympathie met de pogingen van Kymrische patriotten om het juk af te schudden, niet verbergt. (Na de successen van den grooten opstand van 1135 openbaart zich evenwel bij dezen geschiedschrijver een opmerkelijke koersverandering.) Men houde in het oog dat in dit gedeelte van deze teksten de dateering bij de juiste chronologie 2 tot 3 jaar ten achter is! In tegenstelling met deze kronieken verdient de zoogenaamde *Gwentian Brut* (2) geen vertrouwen: dit is jong, misschien wel 18° eeuwsch, maakwerk. Tot de waardevolle geschiedbronnen reken ik nog de beide werken *Descriptio Kambriae* en *Itinerarium Kambriae* van den half Norman-dischen, half Kymrischen auteur Giraldus de Barri of G. Cambrensis (dat is G. de Welshman) (3), waarvan het tweede de merkwaardige lofrede op de Vlaamsche kolonisten bevat, door Prof. Dept aan het slot van zijn artikel aangehaald. Behalve van de kronieken en natuurlijk van de oorkonden is nog gebruik te maken van de schaarsche, nog niet verzamelde toespelingen op de Vlamingen in de lyrische bardenpoëzie van Wales. Tegen de zoogenaamde *Triaden*, die hen onder den raad-

(1) *Myvyrian Archaiology*, bl. 652-684. De varianten van twee van deze hss. zijn ten onrechte verwerkt in Ab Ithel's uitgave van *Br. T.*

(2) *Myv. Arch.*, bl. 685-715.

(3) *Opera*, dl. VI (ed. J. F. Dimock, *Rolls Series*, Londen, 1868).

selachtigen naam "mannen van Galedin" vermelden (1), gelden dezelfde bedenkingen als tegen den *Gwentian Brut*. Tenslotte mag de geschiedschrijver van de Vlaamsche kolonie in Wales niet nalaten de gewichtige Iersche kronieken in zijn onderzoek te betrekken, daar uit deze nederzetting een dochterkolonie in Ierland (graafschap Wexford) is voortgekomen, waaraan nog te weinig aandacht is geschonken.

In de geschiedenis nu van de Vlaamsche kolonisten als afzonderlijke bevolkingsgroep zijn drie tijdperken te onderscheiden. Het eerste (1107-1135), dat samenvalt met het grootste gedeelte van de regeering van koning Hendrik I, is de tijd van de Vlaamsche expansie: met groote energie en niet zonder hardhandigheid breiden zij dan hun macht uit over het Zuiden van Pembrokeshire. Gedurende de tweede periode (1135-1220), welke ingeleid wordt door den grooten opstand van Wales, onmiddellijk na den dood van Hendrik, is de machtsverhouding in hun nadeel veranderd en zijn zij bijna voortdurend tot het defensief gedwongen. Keer op keer zenden nu de tot nieuwe krachtsinspanning geprikkelde vorsten van Noord- en Zuid-Wales (Gwynedd resp. Deheubarth) hun krijgshaftige zonen aan het hoofd hunner gereorganizeerde scharen uit tegen de gehate indringers, en telkens weer vernemen wij dat het gebied van dezen, de districten Rhôs en Deugledyff, geteisterd, hun voornaamste sterkten, Wiston en Haverford, bedreigd of zelfs veroverd, hun aanvoerders gedood werden (2). Den toestand omstreeks

(1) *Triaden*, reeks III, n° 6 (*Myvyrian Arch.*, bl. 400-401); Fransche vertaling bij J. Loth, *Les Mabinogion*, 2^e uitg., Parijs, 1913, II, bl. 297-298.

(2) 1136 (*A. C.* 1136; *Br. T.*, *Br. S.* 1135): Owain en Cadwaladr van Noord-Wales brengen den Normandiërs en Vlamingen een zware nederlaag toe aan de Teifi.

1137 (*A. C.* 1137): Gruffydd ap Rhys van Zuid-Wales verovert Rhôs: de Vlaming Letardus Letelking gedood.

1146 (*A. C.* 1147; *Br. T.* 1145): Cadell ap Gruffydd van Zuid-Wales

het midden van dit tijdperk, kort na 1181, leeren wij kennen uit de bewonderende woorden, die Giraldus Cambrensis zijns ondanks aan dit krachtige menschen-slag wijdt: nog handhaven de Vlamingen, ofschoon door den Engelschen koning in den steek gelaten, zich in voortdurenden strijd tegen hun belagers. Kort voordat de energieke figuur van den beheerscher van Zuid-Wales, Rhys ap Gruffydd, van het tooneel verdwijnt, brengt een geslaagd tegenoffensief in 1195 tijdelijk verademing. Een volgend bewind wordt hun echter noodlottig. Tegen de agressieve politiek van den nieuwen vorst van Gwynedd, Llywelyn de Groote ab Iorwerth (1194-1240), die met groot beleid ook in het Zuiden de hegemonie verwerft, zijn noch de Normandische baronnen, noch de Vlaamsche kolonisten opgewassen. Tusschen de jaren 1215 en 1220 breekt deze

en zijn broeders en Hywel ab Owain van Noord-Wales veroveren Caermarthen; het Normandisch-Vlaamsche ontzettingsleger teruggeslagen.

1147 (*A. C.* 1148; *Br. T.*, *Br. S.* 1146): Zij veroveren Wiston.

1153 (*Br. T.*, *Br. S.* 1152): De prinsen van Zuid-Wales veroveren Tenby.

1164 (*A. C.* 1165; *Br. T.*, *Br. S.* 1163): Rhys ap Gruffydd, vorst van Zuid-Wales, doet een inval in Cardiganshire en brengt den Vlamingen daar zware verliezen toe.

1166 (*A. C.* 1167; *Br. T.*, *Br. S.* 1165): Normandisch-Vlaamsche aanval op Cilgerran door de Welshmen afgeslagen.

1193 (*A. C.*, *Br. T.*, *Br. S.* 1193): Hywel en Maelgwn, zonen van vorst Rhys van Zuid-Wales, veroveren Wiston, waar zij den Vlaamschen kastelein Philips fitz Wizo gevangen nemen, en verwoesten Llawhaden, waar zij echter zware verliezen lijden.

1194 (*A. C.* 1194): Zij dooden verscheidene voorname Vlamingen.

1195 (*A. C.* 1195): Vlaamsch tegenoffensief, Wiston heroverd.

1215 (*A. C.* 1214; *Br. T.* 1215): Veldtocht van de vereenigde vorsten van Wales onder leiding van Llywelyn ab Iorwerth van Noord-Wales tegen het Zuiden; zij veroveren o. a. Narberth.

1217 (*A. C.* 1216; *Br. T.* 1217): Tweede algemeene veldtocht onder Llywelyn ab Iorwerth; Haverford bedreigd, de Vlamingen gedwongen een nadeeligen vrede te sluiten.

1220 (*A. C.* 1219; *Br. T.* 1220): Derde algemeene veldtocht onder Llywelyn ab Iorwerth, speciaal tegen de Vlamingen. Narberth, Wiston en Haverford verbrand, Rhôs en Deugleddyf verwoest; de Vlamingen tot een wapenstilstand gedwongen.

onweerstaanbare leider tot driemaal toe door de Vlaamsche barrière, en wij moeten wel aannemen dat telkenmale als zijn zegevierende troepen beladen met rijken buit aftrekken, de kolonisten meer verzwakt achterblijven.

Een veelzeggend feit is wel dat na deze drie "onvriendelijke expedities" (1) de naam der Vlamingen geheel uit de inheemsche geschiedschrijving verdwijnt. Wanneer in 1257 vorst Llywelyn ap Gruffydd van Noord-Wales nog eens, en nu voor de laatste maal, een krijgstoct in grooten stijl naar het veelgeteisterde Zuiden onderneemt, vernemen wij o. a. dat het district Rhôs weer met uitzondering van Haverford geheel verwoest wordt, maar van Vlaamsche slachtoffers wordt nu en in den vervolge met geen woord meer gewaagd. Hoogstwaarschijnlijk is inmiddels het slotbedrijf aangevangen, waarin de Vlaamsche pioniers allengs hun taal opgeven en in de nagekomen Engelsche bevolking opgaan. Men zou echter dwalen indien men veronderstelde dat dit assimilatieproces zich snel heeft voltrokken! Na een onderbreking in hun geschiedenis van bijna twee eeuwen, waarop de kronieken geen licht werpen — mogelijk is dit hiaat door systematisch onderzoek van Zuid-Welshe oorkonden nog eenigszins aan te vullen —, treden de nazaten der oude kolonisten nog éénmaal op als afzonderlijke bevolkingsgroep, en ook dan weer in hun traditioneele rol van verdedigers van de belangen van den Engelschen koning tegen de Kymrische belagers. Wij zijn in 1405, tijdens den laatsten opstand van Wales, geleid door Owain Glyndyfrdwy (Owen Glendower). De groote leider heeft alleen reeds verrassende successen behaald, en wanneer nog een Fransch expeditieleger hem te hulp komt, schijnt de toestand voor Hendrik IV hachelijk. De Vlamingen van

(1) De licht euphemistische term voor een plundertocht tegen de Vlamingen (*kyrch anhegar*) in *Br. T.*, s. a. 1112.

Pembrokeshire wankelen echter niet in hun beproefde trouw, en tegen de Franschen, die hun centrum Haverford opeischen, verdedigen zij zich hardnekkig (1). Een Kymrische overlevering, die op zijn laatst uit de 16^e eeuw dagteekent (2), verhaalt dat in 1401 de Vlamingen van Rhôs en Pembroke ten getale van 1500 man Owain bij Mynydd Hyddgant zeer in het nauw gebracht en zelfs omsingeld hebben; daarna echter zou deze, zijn kans waarnemend, bij verrassing door de aanvallers heengebroken zijn en een groot bloedbad onder hen aangericht hebben.

Het bovenstaande zou een voorbeeld zijn van een offensief der Vlamingen, dat zeer ramspoedig voor hen afliep. Ook gedurende de geheele tweede periode schijnt het wel dat hun expansieve kracht reeds uitgewerkt is, al dienen wij er ter dege rekening mee te houden dat wij door onze bronnen zeer eenzijdig ingelicht worden. De Vlaamsche kolonist uit de 2^e helft van de 12^e eeuw is de stoere verdediger van huis en hof, die telkens onverdrotten opbouwt wat de over zijn hoofd razende storm ter neer heeft geworpen, maar het is niet te ontkennen dat hij in dien strijd bijna voortdurend aan het kortste eind trekt. Het valt moeilijk te begrijpen dat hij de zoon is van den agressieven pionier, die de bevolking des lands voor zich uit gejaagd had.

De verklaring is te vinden in het feit, dat deze tegen geheel andere vijanden had moeten kampen. De Vlaming na 1135 had zich te verweren tegen de energieke vorsten van het gereorganizeerde Noord- en Zuid-

(1) Aldus J. H. WYLIB, *History of England under Henry the Fourth*, II (Londen 1894), bl. 301. De bronnen (o. a. Monstrelet) spreken echter van een Engelsche bezetting van Haverford.

(2) O. a. in Peniarth MS. 45 (omstreeks 1560) en Panton MS. 22 (gedrukt bij Evans, *Report on mss. in the Welsh language*, I, bl. 846 en II, bl. 830) en verder bij Pennant, *A tour in Wales*, I (Londen 1778), bl. 343; *Archaeologia Cambrensis*, 2^e reeks, dl. II, bl. 90; Thierry, *Histoire de la conquête de l'Angleterre par les Normands*, uitg. 1860, IV, bl. 155.

Wales, die tot den tegenaanval waren overgegaan en door onbekwame heerschers als Stephanus, Richard I, Jan zonder Land en Hendrik III niet meer in bedwang werden gehouden. De voorafgaande generatie, die bovendien gerugsteund werd door den sluwen politicus Hendrik I en door zijn ondernemende baronnen, Girald van Pembroke en Gilbert de Clare, had geen tegenstanders van het formaat van een Owain Gwynedd, Rhys ap Gruffydd of Llywelyn den Grooten te duchten. Noord-Wales, later het middelpunt van het verzet, was na een tijd van diep verval eerst sedert 1099 weer langzaam in herstel, en vorst Gruffydd ap Cyнан, die met zeer on-Keltische behoedzaamheid en taaheid — zijn moeder was een Iersch-Skandinavische, — deze toekomstige rol voorbereidde, onthield zich wijselijk van ontijdige inmenging in de zaken van het Zuiden. Daar was echter toen evenmin krachtig verzet tegen de vreemde indringers te verwachten. Onder den stormloop der Normandische veroveraars was in 1094 de laatste koning Rhys ap Tewdwr gevallen, zijn dochter, de schoone Nest, als welkome buit in de armen van den koning te Londen gevoerd, zijn zoon Gruffydd ijlings naar Ierland in veiligheid gebracht. Eerst wanneer deze laatste in 1113 terugkeert en onmiddellijk daarop zijn loopbaan aanvangt met een plundertocht tegen de kolonies der Vlamingen, vinden deze tegenover zich een vorst uit dit geslacht met wien zij rekening hebben te houden.

Onder deze omstandigheden viel de zware taak om land en volk tegen de belustheid van Normandiërs en Vlamingen te verdedigen te beurt aan de dynastie van Midden-Wales (Powys), en men kan niet zeggen dat deze haar historische roeping vervuld heeft. Op het tijdstip van de komst der Vlamingen was zij vertegenwoordigd door een drietal broeders, Cadwgan, Iorwerth en Maredudd, de zonen van Bleddyn, gesneuveld in 1075. Geen van dezen, en allerminst Cadwgan, was

bereid tot een strijd op leven en dood voor de nationale vrijheid; veeleer was hun angstvallige politiek er voornamelijk op gericht om bij conflicten tusschen Hendrik I en zijn overmoedige Normandische vazallen zich steeds aan de zijde van den sterkste te bevinden en aldus in het bezit van zooveel mogelijk land te blijven. Ongelukkig voor hen werd hun daarbij steeds de voet dwars gezet door de jongere generatie, vertegenwoordigd door Cadwgan's zoon Owain en een neef Madoc, die naar strijd haakte en geen gelegenheid liet voorbijgaan om de verzoeningsgezinde ouderen in de oogen van den Engelschen koning te compromitteeren. Zoo maakten de omstandigheden Owain ap Cadwgan tot den aangevozen leider van dat deel der bevolking — de "jonge dwazen", in de woorden van den kroniekschrijver van Llanbadarn, die met de zienswijze der vredelievende ouderen geheel instemt —, dat door den landhonger der invallers tot verzet geprikkeld werd.

Het eerste conflict vond plaats in 1109 (*A. C.* 1110; *Br. T.*, *Br. S.* 1106). Tot dit tijdstip was de rust in Zuid-Wales vrijwel bewaard: Cadwgan had zich tevreden gesteld met de landen, die hem nog gegund waren, en den Vlamingen was bij hun komst in 1107/8 door hem, voor zoover wij weten, geen hindernis in den weg gelegd. Maar in dat jaar vat Owain een romantische liefde op voor Nest (die inmiddels, na den koning twee kinderen te hebben geschonken, door hem uitgehuwd was aan Giraldus, den kastelein van Pembroke), en zonder zich om de gevolgen van zijn daad voor zijn vader te bekreunen, ontvoert hij zijn schoone landgenoot en Giraldus' kinderen uit diens in brand gestoken kasteel te Cenarth. Het Normandisch gezag laat dan echter niet met zich spotten: naijverige familieleden, waaronder ook neef Madoc, worden tegen het onschuldige hoofd der dynastie en zijn roerigen zoon opgehitst, en als ook de beleedigde echtgenoot een inval in hun gebied doet, haasten beiden zich om zich

in Ierland in veiligheid te brengen. Ditmaal wordt Cadwgan evenwel spoedig weer in genade aangenomen, doch niet dan nadat hij zich verplicht heeft voortaan zijn zoon noch met raad of daad bij te staan, noch in zijn land toe te laten. Het gevolg hiervan is dat Owain, na zijn heimelijken terugkeer, zich nauw verbindt met Madoc, die hem nog kort te voren verraden had, doch alras in onmin geraakt was met de Normandiërs aan wie hij dezen goeden dienst bewezen had. Thans begint voor hen een romantisch outlaw-bestaan. Met hun aanhang van "jonge dwazen" berokkenen zij groote schade aan de vijanden, tot stijgende ontzetting der oudere generatie, die vreest dat zij het gelag zal moeten betalen. Het eerst tracht hun oom Iorwerth hen te bewegen dit voor hemzelf zoo heillooze bedrijf te staken, doch als zijn roerend beroep op hun familiezin slechts spot en verachting wekt, drijft hij hen kort en krachtig uit zijn land. Na eenige omzwervingen trekken Owain en volgelingen zich terug in het gebied van zijn wanhopigen vader, wien de macht ontbreekt den compromitteerenden onruststoker te verjagen, en plunderen en moorden daar nog erger dan te voren. Ditmaal woedt hij met zijn makkers vooral tegen de Vlamingen, die tot dusver van de verdeeldheid hunner vijanden hebben geprofiteerd: "*Owynus divertens ad Keredigeaun irruptiones fecit in Flandrenses*" (A.C. 1111). "En op zekeren dag bewaakten eenigen van hen een weg waarheen een *henafgwr* van de Vlamingen, geheeten *Wiliam o Vreban*, kwam, en zij traden hem vijandelijk te gemoet, en doodden hem" (1). Het toeval wil dat Cadwgan en Iorwerth, van geen kwaad bewust, zich juist ten hove

(1) *A rei onadunt dreilgweith a oedynt yn kadw ford yd oed henafgwr or Flemhissieit yn dyuot idi; a elwit Wiliam o Vreban, ae gyferbynyest a wnaethant ae lad* (Br. T. 1017=1110). Vgl.: "Vandaar trokken zij voort om een weg te bewaken, waarlangs een *primas* van Vlaanderen, geheeten *William Braban* kwam, en zij doodden hem". (*Odyno wynt ydoethant y warchadw ford: ford yr deuwei primas o Flandrys William Braban oed y henn ay lad aorugant ydaw*, Br. S. 1107.)

bevinden als een broeder van den verslagene het voorval ter kennis van den koning brengt. De uitwerking van zijn relaas is verpletterend : de rampspoedige vader, die zich niet weet te rechtvaardigen, wordt gevangen gehouden, en het land, waarin hij zoo slecht den vrede had gehandhaaft, wordt hem nu afgenomen. De boosdoeners waren intusschen zoo wijs geweest opnieuw naar Ierland te wijken, doch niet voor lang. Reeds spoedig waagt Madoc het terug te keeren. Als daarop zijn oom Iorwerth, beducht de ongenade van zijn broeder te deelen, hem nadrukkelijk het verblijf in zijn gebied ontzegt, vindt de spanning tusschen de beide generaties een bloedige ontkenning. 's Nachts steken Madoc en zijn gezellen volgens een gebruikelijke taktiek zijn huis in brand, en wanneer de bejaarde vorst tracht te ontkomen, wordt hij op de punten hunner spiesen in den vuurgloed teruggestooten (*A. C.* 1112, *Br. T., Br. S.* 1108—1111). Cadwgan, hierop door Hendrik I losgelaten, valt bij zijn terugkeer eveneens in een hinderlaag, die zijn neef heeft gelegd, en wordt het volgende slachtoffer van het afwijkende politieke inzicht der jongeren.

Dit laatste voorval, welk een einde maakt aan de goede verstandhouding tusschen Owain en Madoc, vormt het keerpunt in de loopbaan van den zoon van Cadwgan. Hij keert terug uit de Iersche ballingschap, nu niet langer een overal opgejaagde desperado, maar hoofd van zijn geslacht, begeerig om zijn verhouding tot de kroon te regelen en bloedwraak te nemen voor zijn vermoorden vader en oom. In 1113 valt Madoc hem inderdaad in handen, en hij laat dezen de oogen uitsteken. Ook na zijn onderwerping schijnt hij echter zijn oude politiek nog eenigen tijd te hebben voortgezet, althans in 1114 zien wij Hendrik een veldtocht ondernemen tegen Wales om eindelijk persoonlijk rust en orde te scheppen. Op dat oogenblik begaat Owain zijn tragische vergissing : hij laat zijn bondgenoot, Gruffydd

van Noord-Wales, in den steek en wordt volkomen ingepalmd door den koning, die hem met eerbewijzen overlaadt en van 1114 tot 1115 in zijn gevolg meeneemt naar Normandië, waardoor zijn invloed op den loop der gebeurtenissen in Wales geheel uitgeschakeld wordt. Deze ontwikkelen zich nu snel. Tijdens zijn afwezigheid achterhaalt den vroegeren oppositieleider, die zich met het gezag heeft verzoend, zijn onafwendbaar noodlot. Naar buiten heeft hij zijn positie zeer versterkt — voor de Engelsche geschiedschrijvers is de vorst van Powys zelfs de “*rex Walanorum*” bij uitstek geworden (1), — maar zijn nationalistische medestanders wenden zich van hem af. De pretendent van Zuid-Wales, Gruffydd ap Rhys, is namelijk inmiddels uit de ballingschap teruggekeerd, en zoodra deze de vreemde indringers in zijn erfland, Normandiërs en Vlamingen, begint te bestoken, scharen de “jonge dwazen” tot ergernis van den vreedzamen geschiedschrijver te Llanbadarn zich achter den nieuwen verzetsleider. De arglistige koning wacht dan niet lang om gebruik te maken van de scheeve positie waarin hij den “*rex Walanorum*” tegenover zijn landgenooten gebracht heeft, doch legt hem in vleiende bewoordingen de taak op “dat diefje Gruffydd ap Rhys” te bestrijden, en wel aan de zijde van zijn felste vijanden: Giraldus van Pembroke, wiens vrouw hij heeft ontvoerd, en de Vlamingen, wier aanvoerder Willem van Brabant hij heeft verslagen. Owain, nu de gevangene van zijn nieuwe politiek, loopt blindelings in den hem gespannen strik. Spoedig komt hij in voeling met Giraldus, die onmiddellijk een overmacht van “dwaze Vlamingen” (*Br. S.*) uit Rhôs op hem afzendt. Zijn weinig talrijke volgelingen manen hem tot voorzichtigheid, maar hij stelt hen gerust (“vreest niet zonder reden, het zijn immers de scharen der Vlamin-

(1) Deze titel wordt hem bij zijn dood door Florentius van Worcester gegeven.

gen », *Br. T.*) en stort zich met zijn gewone onbesuisdheid op de aanvallers. In het hierop volgende gevecht wordt hij door een pijl doodelijk getroffen (1).

Aldus was het einde van Owain ap Cadwgan. Maar terwijl de romantische loopbaan van dezen voornaamsten tegenstander der Vlamingen tot in bijzonderheden bekend is, zijn deze eerste kolonisten voor ons een onpersoonlijke massa, waartegen slechts enkele individuen, vereeuwigd in de namen van de door hen gestichte vestigingen, zich vaag afteekenen. Ternauwer-nood wordt hierop een uitzondering gemaakt door den man, die onder de handen van Owain's satellieten het leven liet en wiens ongewroken dood zes jaar later de aanleiding werd tot den val van den Kymrischen leider.

Wat was nu de maatschappelijke rang van dezen « Wiliam o Vreban », welken de *Bruts* als *henafgwr* of *primas* van (uit) Vlaanderen betitelen? Ongetwijfeld stond hij in hoog aanzien, daar de koning bij het vernemen van den op hem gepleegden doodslag in zoo hevigen toorn ontstak. De beste historici van Wales bepalen zich er toe dit feit vast te stellen en trachten niet de beteekenis van den term nader te precizeeren (2). De auteurs, die dit wel poogden, hebben m. i. een ver-keerd spoor gevolgd. Ik ken twee verklaringen. De oudste is gebazeerd op de gebruikelijke beteekenis van het woord *primas* en vindt steun in een jong handschrift van *Br. T.* (3), dat op deze plaats de variant *esgob* (uit Lat. *episcopus*) heeft (4). De andere meening, die voor

(1) 1116 (*A. C.* 1116; *Br. T.*, *Br. S.* 1114).

(2) Aldus J. E. Lloyd, *A history of Wales*, p. 420: « a distinguished member of the Flemish colony », en onder de oudere schrijvers Thomas Price (*Hanes Cymru*, Crughywel, 1842, bl. 516) en Gweirydd ap Rhys (*Hanes y Brytaniaid a'r Cymry*, Londen 1872, bl. 31-32), die beiden hem een *pendefig*, d. i. een voornaam edelman of zelfs vorst, noemen.

(3) Ab Ithel's ms. C, thans Peniarth MS. 20 (15^e eeuw).

(4) De vertaling « bisschop » werd aanvaard door David Powel, *A Historie of Cambria* (Londen 1584), s. a. 1107.

zoover ik weet alleen voorgestaan wordt door den niet steeds gelukkig geïnspireerden uitgever en vertaler van *Br. T.*, Ab Ithel, vat *henafgwr* op als "oude man" (1). Inderdaad is dit de letterlijke en oorspronkelijke beteekenis van het woord: *henaf* is de overtreffende trap van *hen* (verwant met Lat. *sen-ex*), en *gwr* is het gewone Kymrische woord voor "man" (verwant met Lat. *vir*). Men kan ook niet ontkennen dat *henafgwr* in deze beide beteekenissen voorkomt. Hier slechts twee voorbeelden. Er bestaat een 16^e-eeuwsche, sterk moralizeerende *Ymddiddan rhwng yr hynafgwr a'r mab ifanc* ("Dialogo van den ouden man en den jongeling") (2), en ook in de Kymrische Bijbelvertaling wordt o. a. bij Lucas I: 18 Zacharias een *henafgwr* genoemd (*πρεσβύτης*; *senex* in de Vulgata). Daarnaast is tevens *henaf(g)wr* in de afgeleide beteekenis, die ook het synoniem *πρεσβύτερος* in alle moderne talen aangenomen heeft, door tal van bewijspplaatsen afdoende gestaafd. Zoo is in de hier bestudeerde episode van *Br. T.* bijv. s. a. 1115 (= 1113) sprake van de *escyb a henafyeit* ("bisschoppen en priesters") van Wales, die zich verzetten tegen de voorgenomen schending van het asylrecht van de kerk van Aberdaron. In de Kymrische vertaling van de *Imago Mundi* van Honorius Augustodunensis wordt de *magna synodus* van Nicaea weergegeven door het afgeleide collectivum *hynaviaeth vawr* (3). Maar al bestaan er van zuiver etymologisch standpunt geen bezwaren tegen de vertaling van *henafgwr* door "priester", op andere gronden moet deze verklaring beslist verworpen worden. De komst der Vlamingen in de diocces van de

(1) "an old man of the Flemings, called William of Brabant" (*Br. T.*, bl. 103). Dit is des te bevreemdender omdat hij in zijn glossarium, bl. 404, een juistere vertaling opneemt: *the eldest man, the chief man, the elder*.

(2) Uitgegeven door T. H. Parry Williams, *Canu rhydd cynnar* (Cardiff, 1932), bl. 306 vlgg.

(3) *Delw y Byd*, ed. H. Lewis en P. Diverrès (Cardiff, 1928), bl. 36-37.

op hun gezag zeer naijverige bisschoppen van St. David's leidde ook zoo reeds tot wrijving, waarover wij door de geestelijke kroniekschrijvers onderricht worden (1): het is ondenkbaar dat deze gezwegen zouden hebben over de veel ernstiger verwickelingen, die niet hadden kunnen uitblijven als zij een eigen primaat, een bisschop zooals sommigen vertalen, hadden meegebracht. Men heeft echter over het hoofd gezien dat met de termen *henafgwr* zoowel als *primas* evenzeer een drager van wereldlijk gezag kan en hier moet zijn bedoeld.

Voor het laatste woord zij hier allereerst verwezen naar een plaats in *Gesta Stephani*, waar de machtigste der Normandische edelen in Wales, Richard fitz Gilbert, die in 1136 door de opgestane Welshmen gedood werd, aangeduid wordt als *summus Walensium primas* (2). Trouwens, ook Ducange geeft voorbeelden van *primas* in de beteekenis van bestuurder van een *civitas, castrum* of *regio*, dus van *vicecomes* (3). Doch reeds Beda karakterizeert den Northumbrischen koning Ethelfrid als een "rex fortissimus et gloriæ cupidissimus, qui plus omnibus Anglorum primatibus gentem vastavit Brittonum". Welnu, in de op naam van koning Alfred staande vertaling van de *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* luidt deze plaats (1,34): "Æthelfrith... Se me allum Ongolcynnnum and aldormonnum Bretta theode fornom and forhergade" (4).

(1) Zie het merkwaardige commentaar van den auteur van *A. C.* (s. a. 1137) op den moord gepleegd op Letardus Litelking, "Dei inimicus et Sancti David" (blijkbaar een Vlaming, die de voorrechten van dat bisdom niet had geëerbiedigd), en de moeilijkheden van Giraldus Cambrensis met de Vlamingen, die geen kerkelijke tienden wenschten te betalen. (*De rebus a se gestis*, in *Opera*, dl. I, Londen 1861, bl. 24).

(2) In *Chronicles of the reign of Stephen*, enz., Rolls Series, III (Londen 1886), bl. 12.

(3) Uitgave Niort 1883-1887, VI, bl. 496.

(4) *The Old English version of Bede's Ecclesiastical History of the English people*, ed. Thos. Miller (Londen, 1890), I, bl. 92.

Hier hebben wij nu eindelijk den term, waarvan de titel van Willem van Brabant, *henafgwr*, de rechtstreekse vertaling is: *ealdorman*, thans *alderman* (1). Nog kan hieraan toegevoegd worden dat in het Kymrisch ook het eerste element van den term, *hyn(e)if*, herhaaldelijk voorkomt als equivalent van den ouderen en korteren Oudengelschen vorm, *ealdor*. Wij kunnen hier volstaan met een duidelijk voorbeeld uit een der kleinere Kymrische kronieken, *O oes Gurtheyrn Gwrtheneu...*, dat betrekking heeft op den beroemden slag van Badon, door koning Arthur en zijn *hyn(e)if* (dus hier: "ridders") op de Saksen gewonnen (2). De *primas*, *ealdorman*, *henaf(g)wr* is dus een hoogwaardigheidsbekleeder, die in één adem met den vorst genoemd wordt. Om den rang van het slachtoffer van Owain vast te stellen, dienen wij de ontwikkeling van den Oudengelschen titel na te gaan.

Aanvankelijk wordt hiermee de hoogste waardigheid aangeduid. De West-Saksen bijv. hadden bij hun komst in Brittannië blijkbaar nog geen koning: hun aanvoerders Cerdic en Cynric dragen in de *Angel-Saksen Kroniek* s. a. 495 nog den titel *ealdormen*, doch s. a. 519 voeren zij

(1) Rechtstreeksche, maar niet etymologische vertaling! De verklaring van *ealdorman* bij de oudere lexicografen en de gelijkstelling nog door E. A. Freeman, *The history of the Norman conquest of England*, I (3^e ed. Oxford, 1877), bl. 591, met *senator*, *geroon*, *presbuteros*, *senior*, *seigneur*, *patricius*, *maior natu* ("ouder", vandaar "voornaam man"), is nl. niet juist. Het eerste element is geen comparativus van *old* "oud", maar verwant met Lat. *altor* (de "voeder", dus "meester"). Reeds vroeg heeft men echter hierin het begrip "ouder" meenen te herkennen: vandaar de weergave door *henafgwr*.

(2) ...yd ymladawd Arthur ae hyn(e)if ar Saeson ac y gorvu Arthur ae hyn(e)if (*The text of the Bruts from the Red Book of Hergest*, ed. cit., bl. 404). Andere voorbeelden bij Timothy Lewis, *A glossary of mediaeval Welsh law* (Manchester, 1913), s. v. *heneuid* en *hyn(e)if*, waar als beteekenis "a senior, an elder, an adviser" wordt opgegeven. Deze vertalingen zijn althans te verkiezen boven de vertaling van Joseph Loth, die *pennhynev Kernyw* door "le chef des vieillards de Cornouailles" weergeeft. (*Les Mabinogion*, 2^e ed. Parijs, 1913, II, bl. 268, n. 5.)

den koningstitel (1). Bij Beda en latere schrijvers treft men dan den term aan in den algemeenen zin van "edelman van den hoogsten rang", als equivalent van *primas*, zooals wij reeds zagen, en bovendien van *princeps, optimas, subregulus, satrapa, dux*. De wetten van koning Ine en charters sedert het begin van de 9^e eeuw vergunnen ons zijn functie nader te omschrijven. De *ealdorman* blijkt dan te zijn de hoogste territoriale ambtenaar onder den vorst, bestuurder van een *shire* of soms van een groep *shires*, welker weermacht hij aanvoert en over welker volksvergadering hij voorzigt, te samen met den bisschop en den *scír-gerefa* (*sheriff*) (2). Het Latijnsche equivalent bij Asser (begin 10^e eeuw) is ook *comes*. Na de vereeniging van de heptarchie onder West-Saksische hegemonie staat nog steeds elke *shire* van Wessex en bovendien de voormalige andere koninkrijken onder *ealdormen* (3). Sedert de 11^e eeuw vinden wij echter in deze waardigheid den *eorl* en schijnt de oude titel in onbruik te zijn geraakt, behalve in de gemeentelijke administratie, waar zij voortleeft tot op onzen tijd (4). Het schijnt echter niet onaannemelijk dat in de afgelegen streken van het rijk de term *ealdorman* en de lagere titel *hundreds-ealdor* (bestuurder van een *pagus*, oorspronkelijk de vestigingen van honderd strijdbare mannen omvattend) (5), nog langer in zwang bleven, en in ieder geval is het opmerkelijk dat in de Kymrische romantische teksten juist de bestuurder van Cornwall, een verovering der West-Saksen, den titel *pennhynef* (hoofd-ealdor) voert. Na de Normandische verovering worden de oude Germaansche titels door continentale Latijnsche vervan-

(1) *The Anglo-Saxon Chronicle*, ed. B. Thorpe (Rolls Series, Londen 1861), I, bl. 24-27; vertaling, II, bl. 13-14.

(2) William Stubbs, *The constitutional history of England*, I (Oxford, 1874), bl. 111-113.

(3) *Ibid.*, I, bl. 158-159.

(4) *Ibid.*, I, bl. 160.

(5) *Ibid.*, I, bl. 97-98, 101-102.

gen: de *ealdorman* of *eorl* heet nu gemeenlijk *comes*; de *sheriff*, *vicecomes* (1). De Zuid-Welshe cantref Rhôs (*cantref*, "honderd woonplaatsen", overeenstemmend met Eng. *hundred*) zal dan door zoo een *vicecomes* of *primas*, door de inheemsche bevolking nog steeds als *hynafwr* aangeduid, bestuurd zijn. In den *henafgwr* of *primas* Willem van Brabant zullen wij den man hebben te zien, die in de eerste jaren na de kolonisatie in dit district het koninklijk gezag vertegenwoordigde.

Meer is wegens het ontbreken van andere bronnen voorloopig niet van deze figuur te zeggen. De toevoeging zal hier wel werkelijke herkomst aanduiden; mij althans is geen voorbeeld van een zóó vroeg gebruik van den term *Braibancenus* in den bekenden militair-technischen zin bekend (2). Dit wil nog niet zeggen, dat de latere bestuurder van Rhôs zelf uit Brabant overgekomen was met de Vlaamsche huurlingen van Willem den Veroveraar. De ongewone vorm, waarin zijn naam overgeleverd is (3), kan een aanwijzing zijn dat hij op Engelschen bodem (denkelijk in Northumberland) en misschien uit een Engelsche moeder geboren was. In dat geval kan hij bij zijn gewelddadigen dood niet bejaard, hoogstens een veertiger geweest zijn. Aan den toch al zoozeer met zonden beladen Owain ap Cadwgan mag dan dit eerherstel niet onthouden worden dat hij althans geen priesterdooder of moordenaar van stokoude grijsaards geweest is,

TH. M. CHOTZEN.

Den Haag.

(1) *Ibid.*, I, bl. 269.

(2) Zie Gantrel, *Mémoire sur la part que les Flamands et d'autres Belges ont prise à la conquête de l'Angleterre par les Normands*, Gent, 1839, bl. 75.

(3) De gebruikelijke vorm van den eigennaam in *Br. T.* is *Gwylim* (Gwilym), hetwelk eerder op den Vlaamschen dan op den Franschen of Engelschen vorm teruggaat.